

Kabátos ember a tanyavilágban

Sárosi Károly

LÉVAY ENDRE: MENJ CSAK, FIAM TESTVÉRISÉG-EGYSÉG KÖNYVKI- ADÓ VÁLLALAT, NOVISZÁD, 1958.

Egy újabb könyv jelent meg a jugoszláviai magyar könyvpiacra: Lé vay Endre *Menj csak, fiam* című regénye. Jóval megjelenése előtt, úgy emlegették, mint készülő ifjúsági regényt. Most pedig, amint elhagyta a sajtót, az első könyvismertetések arról számolnak be, bár elég szűkszavúan és tartózkodva, hogy olvasmányos mű, amelyet a felnőttek és az ifjak egyforma érdeklődéssel vehetnek kezükbe. Ez az ellentmondás az első pillanatban jelentéktelennek látszik, de ha az olvasó figyelmesen végigolvassa Lé vay regényét, és nemcsak a meséjébe ringatja bele magát, hanem stílusát, a regény szerkezetét, a környezet hitelességét és regényalakok testi és lelki rajzát is tapintani igyekszik, akkor az előbb említett mozzanattal összefüggően az az érzés fogja el, hogy Lé vay valóban ifjúsági regényt szándékozott írni, de szándéka ellenére egyszerűen csak regényt írt. Ez a csak azonban nem jelenti azt, hogy ezzel kevesebbet adott. Sőt, ha lemondott volna eredeti szándékáról, hogy ifjúsági regényt írjon, műve még sikerültebb lehetett volna.

Miért tartjuk szükségesnek, hogy ezzel a megállapítással kezdjük ismeretfésűnköt?

Azért, mert Lé vay regénye igen érdekes témát dolgoz fel, a másból meríti anyagát, stílusa is gördülékeny, de ezt a nagyszerűen felépített regényt mégis szaggatottá, itt-ott unalmassá és hamissá teszik az író szándékai.

Az író szándékai? Igen. Lé vai Endre regénye bevezetőjében megemlíti, hogy egy ízben kiruccant a madarasi határba. Ez a bevezető nagyon érdekes, de egyben fölösleges is. Érdekes azért, mert mindjárt tudomásunkra adja, hogy mi is indította regénye megírására, fölösleges azért, mert regényében minduntalan visszatér erre a mozzanatra, és ezzel nem növeli a regény művészi hitelességét, hanem inkább riport-ízzel hígítja fel.

A kiruccanás különben megdöbbenő élmény számára. Az egyik tanyai iskolában alkalma nyílik, hogy kérdéseket adjon fel a tanulóknak. Őt két kérdés izgatja a legjobban. Ki mi szeretne lenni, és olvasnak-e? Mind a két kérdésre a legtermészetesebb és a legvárhatóbb feleletet kapja. Senki sem akar közülük paraszt lenni, és sem ők, sem szüleik nem olvasnak, nincs is könyvük otthon. Lé vay azonban elképed a feleleten, és noha csak homályosan érzi a tanyavilág életét, a gyermeki lélek mozdulásait, ennek a várostól nem messze eső vidéknek szörnyű önmagába zárkózottságát, nem megy tovább. Nem tanulmányozza őket kitaratóan, nem figyeli meg őket minden oldalról, hanem érzéseire és társadalom-

tudományi ismereteire támaszkodva egyekszik utat mutatni nekik, és feleletet adni az őket kínzó problémákra. Tehát kitartó tanulmányozás, típusok keresése, s jellemük felvázolása helyett élményéből fakadó szándékaival tér vissza íróasztala mellé, hogy minél megrendítőbb képet rajzoljon a madarasi emberek maradiságáról és minél biztosabban az oda, ha nem is betörő, de egyre erősebben és biztosabban bekopogató fejlődésről — a szocialista fejlődésről. Az a szándéka tehát, hogy tanítson, hogy bemutassa a rosszat és a jót, a maradi és a haladó elemeket, hogy mindenáron egybekapcsolja a várost és a falut, természetesen a várost helyezze előtérbe, észrevétlenül is abba a hibába sodorta, hogy papírfigurákat szerepeltessen, fekete-fehér ábrázolással, hogy elhanyagolja a lélekábrázolást. Szereplői nem igazán élő típusok, hanem az írói szándék hordozói vagy kerékkötői.

Vannak a regényben összetűzések, de az akaráások, a szándékok nem ezekből pattannak ki. Az író már előre megadja őket, előre elvégzi a szereposztást. És milyen romantikus hevülettel!

A regény főhőse Vér Jánoska, Vér Mihálynak, a madarasi határban húzódó nagy szőlőgazdaság volt számadó budárjának kislefia. Teljesen romantikus főhős. Minduntalan úgy nylik meg a lelke, olyan ösztönös ámulattal, mint ahogyan a virág bontja ki kelyhét, hogy egyszerűen odatárja a símogaó napsütésnek. Igazi nyilasmis kisfiú. Noha jó tanuló, apja mégis kivessi az iskolából, hogy maga mellé vegye és belőle is jó szőlőgazdát neveljen. A paraszt maradjon meg parasztnak! És mindig így volt, és most is így kell lennie! Ettől kezdve a kis főhős valósággal sodródik az eseményekben. Ámulattal hallgatja a városból arra járó kabátos embert (több mint valószínű, maga az író az), még nagyobb ámulattal nézi az iskolát, az onnan kitűdülő gyerekeket, szíve egész szomorúságával issza városban inaskodó pajtása meséjét a gyárról, a gépekről, de csak egy tlen egyszer lép ki ebből az ámulatból. Akkor, amikor pásztor-pajtásával, Mairival elhatározzák, hogy egy vasárnap beszélnek a városba és megnézik az-

kat a csodálatos gépeket. Ez a jelenet, a városban való barangolásuk a regény legjobban előkészített és legszebb, valósággal kicsúcsosodott része. Itt az írói szándék egy kicsit teret enged a valószínűségnek, az események logikus kibontakozásának, reális ábrázolás lép a romantikus jószándékoság helyébe. Ez a rész mutatja, hogy Lévy Endre mennyire tud írni, ha elfelejtkezik a politikai szólamokról. Sajnos ezután ismét előtérbe lép az agitátor, és a szereplők nem a helyzetből kifolyólag, hanem az írói szándék szerint cselekszenek.

Forma szerint megadja ugyan az újabb összeütközést, de milyen kiagyaltan. Az anya, a szövetkezet elnöke és minden tisztafejű ember a pusztán Jánoska mellé áll, támogatja, ki akarja szakítani környezetéből, hogy inas lehessen, de az apja nemet mond, és már kész is az összeütközés. Az író arról sem feledkezik meg, hogy érzékeltesse ennek az összecsapásnak logikus következményeit is a család életében: az apa között mély szakadék keletkezik, s Jánoska látja családi életük felbomlását. És most, amikor már megérett a helyzet a bonyodalom megoldására, ismét az agitátor lép előtérbe. Hiába áll az édesanya Jánoska mellé, hiába adozza fel a családi békeséget, hiába akarja Vér Mihály továbbra is maga mellé láncolni gyermekét és hiába fut Jánoska ezután édesanyja biztatására a szövetkezet elnökéhez, hogy az majd egyengesse útját az inasévek felé, a politikai szónoklatok és a romantikus jelenetek forgatagában.

Amikor bevezetőkben azt mondtuk, jobb lett volna, ha az író már lemond arról a szándékáról, hogy ifjúsági regényt írjon, arra gondoltunk: talán akkor nem akart volna minden szavával mindenáron nevelni, nem akart volna az agitátor szerepében fellépni, hanem az események teljes kibontakozásával megmaradt volna mindvégig művészi fokon. A regényszerűség többet mond, mint a szólam. De még így, a csonka események mellett is, kísérelje meg az olvasó kigyomlálni a politikai frázisokat, elfelejteni a kabátos embert, nem bánja meg — olvasmányos művet kap a kezébe.